ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଉଭାବକ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ

ଠାକୁରଦାସ ହାଁସଦାଃ

ଭାରତର ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତାଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ ଅଛନ୍ତି । ଭାରତ ଭିତରେ ଏମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ, ଓଡିଶା ପ୍ରଦେଶ, ଝାରଖଣ୍ଡ, ବିହାର, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଛତିଶଗଡ, ଆସାମ ଓ ତ୍ରିପୁରା ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଥିବାବେଳେ, ଭାରତ ବାହାରେ ଏମାନେ ନେପାଳର ଝାପା, ମୋରାଙ୍ଗ ଓ ସୁନ୍‌ସାରି ଜିଲ୍ଲା, ବଙ୍ଗଳା ଦେଶର ଛୋଟନାଗପୁର, ରାଜମହଲ ଓ ଦଲମା ପାହାଡ ଅଂଚଳର ପାଦଦେଶରେ, ଦାମୋଦର ଉପତ୍ୟକାରେ, ଭୁଟାନ୍ ଏବଂ ମିଆଁମାର୍‌ର ସୀମା ଅଂଚଳମାନଙ୍କରେ ବସବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ସାନ୍ତାଳି ଲୋକମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତା, ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ଭାଷା, ପର୍ବପର୍ବାଣି, ଦେବା–ଦେବୀ, ନୀତି–ନିୟମ ଓ ବ୍ୟବହାର ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଅଟେ । ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର Austro Asiatic ଭାଷା କହୁଥିବା ମୁଣ୍ଡାରି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକ ଅଟନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷି ଉପରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡା, ସାନ୍ତାଳ ଏବଂ ହୋ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନେ ଏହି ସଭ୍ୟତାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଭାଷାରେ ସେମାନେ ନିଜକୁ ଖେର୍‌ୱାଲ୍ ବଂଶ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧିତ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ, ଖେର୍‌ୱାଲ୍ ବଂଶ କହିଲେ ଏହି ସାନ୍ତାଳ, ମୁଣ୍ଡା ଓ ହୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଥାଏ ଏବଂ ଏକଇ ଜନନୀର ତିନି ସୁ–ପୁତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଅନ୍ତର ଆତ୍ମାରେ ଆଦର କରି ବିପଦ–ଆପଦରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆଦିବାସୀ ସାନ୍ତାଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଏହି ଅଲ୍‌ଚିକି ଅକ୍ଷରଗୁଡିକ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଜଡିତ ହୋଇ ରହିଛି, ଏହାର ମହତ ପ୍ରକୃତି ପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଏବଂ ସତ୍ୟ ଅଟେ ।

ସାନ୍ତାଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ଆମ ଓଡିଶାର ୬୨ ପ୍ରକାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଏମାନଙ୍କ ଭାଷାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପି ରହିଛି, ଏହାକୁ ଅଲ୍‌ଚିକି କୁହାଯାଏ । ଅଲ୍‌ଚିକିର ଉଦ୍ଭାବକ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ୧୯୨୫ ମସିହାରେ ଏହାକୁ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ ଏବଂ

ଏହା ୨୦୦୩ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୨୨ ତାରିଖ ଦିନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବିଧାନ ସ୍ୱୀକୃତି ମିଳିବା ଫଳରେ, ଏହା ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଦିନଟି ସାନ୍ତାଳି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ବଡ ଖୁସିର ଦିନ ଅଟେ ଏବଂ ସେମାନେ ଏହି ଦିବସଟିକୁ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷା ଦିବସ ହିସାବରେ ସାରା ଭାରତରେ ଅଲ୍‌ଚିକି ପାର୍‌ସି ମାହା ଦିବସ ରୂପେ ପାଳନ କରନ୍ତି ।

ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ରାଇରଙ୍ଗପୁର ସନ୍ନିକଟ ଡାଣ୍ଡବୁସ୍ ଗ୍ରାମରେ ୧୯୦୫ ମସିହା ବୈଶାଖ ମାସ ବୁଦ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିଲାଟିର ଜନ୍ମ ପରଦିନ ଏକ ସାଧୁ ବାବା ତାଙ୍କରି ଘରକୁ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ କହିଥିଲେ– ଏହି ପିଲାଟି ଦିନେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ହେବ, ନିଜର କାମ ଓ ଯଶ ପାଇଁ

ସାନ୍ତାଳି ସମାଜରେ ବିଦ୍ୟମାନ ହେବ ଏବଂ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଅମର ରହି ପୂଜା ପାଇବ । ବାସ୍ତବରେ ସେ ସାଧୁ ଜଣକ କହିଥିବା କଥା ସତ୍ୟରେ ପାଲଟିଗଲା ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ସେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ହୋଇ ଏ ପୃଥିବୀରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଅମର ହୋଇ ରହିଲେ । ସେ ପିଲାଟି ଆଉ କେହି ନଥିଲେ ସ୍ୱୟଂ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ । ତାଙ୍କରି ଏହି ଜନ୍ମଦିନଟି ସାରା ଭାରତରେ ଓ ଭାରତ ବାହାରେ ଗୁରୁକୁନାମି ରୂପେ ପାଳନ କରାଯାଉଅଛି । ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ନାମ ସିଦ ମୁର୍ମୁ ଓ ଭଲ ନାମ ନନ୍ଦଲାଲ ମୁର୍ମୁ ଏବଂ ମାତାଙ୍କର ନାମ ସଲମା ମୁର୍ମୁ । ଏହି ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଦୁଇ ଝିଅ ପରେ ଦୁଇ ପୁଅ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ପିଲାମାନଙ୍କର ନାମସବୁ ଯଥାକ୍ରମେ ବାହା ମୁର୍ମୁ, ସନା ମୁର୍ମୁ, ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏବଂ ଦୁବରାଜ ମୁର୍ମୁ । ପିତା ନନ୍ଦଲାଲ ଜଣେ ନିପୁଣ ଓ ସୁନ୍ଦର ବଢେଇ କାମ ଜାଣିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ଏଥିରେ ଖ୍ୟାତିଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ସେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ଚାଷୀ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ବଢେଇ କାମ ବେଶ୍ ଜାଣିଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଗ୍ରାମରେ ସେ ପୂଜାରୀ (ନାୟକେ) ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଡାଣ୍ଡବୁସ ଗ୍ରାମର ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମପୀଠ ଯଥା ଜାହିରା (ଜାହେର୍ ବଙ୍ଗା), ଘରପୂଜା(ଭିତାର୍ ବଙ୍ଗା), ଗୋ–ଶାଳା ପୂଜା(ଗହାଲ୍ ବଙ୍ଗା) ଓ ଗାଁ–ଦାଣ୍ଡ ପୂଜା(ଗଶାଣେ ବଙ୍ଗା) ଆଦି ଧର୍ମପୀଠ ମାନଙ୍କଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣିମାନଙ୍କରେ ପିତା ସିଦ ମୁର୍ମୁ ପୂଜାପାଠ କରୁଥିଲେ । ତତ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମର ପରିବାର କିମ୍ବା ସାହି ଭିତରେ ବାଦ–ବିବାଦ ଲାଗିଲେ, ସେ ଆଚାର ବିଚାର କରି ନ୍ୟାୟମାନ ଦେଉଥିଲେ, ପର୍ବ ପାଳନ କରିବାର ତିଥି ଓ ବାରମାନ ସ୍ଥିର କରୁଥିଲେ, ଫଳରେ ସାନ୍ତାଳ ସମାଜରେ ତାଙ୍କୁ ବେଶ ଲୋକମାନେ ମାନୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଖାତିର ମଧ୍ୟ ମିଳୁଥିଲା । ଅନେକାଂଶ ସମୟରେ ବାଳକ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ପିତାଙ୍କୁ ବଢେଇ ଓ କୃଷି କାମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ପିତାଙ୍କଠୁ ଭଲ ବଢେଇ କଳା ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିଥିଲେ, ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଲ୍‌ଚିକି ଉଦ୍ଭାବନ ସମୟରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସମାଜରେ ସେକାଳରେ ଘଟୁଥିବା ବାଦ ବିବାଦ ଏବଂ ବିଭେଦ ତାଙ୍କୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ସାମ୍ନା କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ପିଲାଦିନରୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରମୀ, ବିଚକ୍ଷଣ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଥିଲେ । ପିଲାଦିନରୁ ହିଁ ତାଙ୍କର ଜାତିଗତ ଦେଶ ପ୍ରେମ ଥିଲା ଏବଂ ସମାଜର କୁସଂସ୍କାର ଦୂର କରିବା ପ୍ରତି ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ । ନିଜ ସାନ୍ତାଳି ସମାଜର ଲୋକମାନେ ଦିନ ମଜୁରିଆ, ଚାଷୀ, ବଢେଇ ଏବଂ ଛୋଟ–ବଡ ଚାକିରିଆ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଯାପନରେ କିପରି ଉନ୍ନତି ଘଟିବ ସେଥିପାଇଁ ସେ ବିଶେଷ ଚିନ୍ତିତ ଥିଲେ ।

ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଗମ୍ଭାରିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବହଳଦା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ, ପରେ ବାରିପଦା ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କଲା ପରେ ଶିକ୍ଷା ସମାପନ କରିଥିଲେ । ସେକାଳର ଶିକ୍ଷାର ମହତ ଏବେକାର ଶିକ୍ଷା ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ବେଶୀ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ସନ୍ ୧୯୨୪ ମସିହାରେ ବାରିପଦା ହାଇସ୍କୁଲରେ ପାଠପଢିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ଠିକ ସେହି ବର୍ଷ ହିଁ ତାଙ୍କର ପିଲାଦିନର ସ୍କୁଲ ସାଙ୍ଗ ଏବଂ ସମ୍ପର୍କୀୟ ମାମୁଁ ସାଉନା ମୁର୍ମୁ କାଦୁଆଣିରୁ ସଦର ମହକୁମା ବାରିପଦାକୁ ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ନେବାପାଇଁ ଆସି ଏକ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିଥାନ୍ତି । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସେତେବେଳେ ଏକ ଗଡଜାତ ରାଜ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ମହାରାଜ ସାର୍ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ (ଶାସନ କାଳ ୨୧–୪–୧୯୨୮ରିଖଠାରୁ ତା:୧–୧–୧୯୪୯ରିଖ) ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଦେଶକୁ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ମହାରାଜା ରାଜବାଟୀ ବାରିପଦାରେ ବସି ସମଗ୍ର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଦେଶରେ ଶାସନ ଚଳାଉଥିଲେ । ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ପଢୁଥିବା ବାରିପଦା ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦୂରତା ମାତ୍ର ତିନି କିଲୋମିଟର ଥିଲା । ଏହିଠାରେ ଏକଦା ରାଜା ଶାସନ ଚାଲିଥିବା ବେଳେ ହିଁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ପାଠପଢା ସହିତ ଅଲ୍‌ଚିକି ଅକ୍ଷର ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା କାମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ଚାଲିଥିଲା । ମାମୁଁ ସାଉନା ମୁର୍ମୁ ଭଣଜା ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ଅକ୍ଷର ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଉଥିଲେ, ଯାହା ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ଦିନେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟପଥରେ ପହଂଚାଇ ଦେଇଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ପାଠ ପଢିବା ସହିତ ଲିପି ତିଆରି କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦିନ ରାତି ଲାଗିପଡି ସନ ୧୯୨୫ ମସିହାରେ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷାର ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପିର ସମସ୍ତ ୩୦ଟି ଅକ୍ଷର ଆବିଷ୍କାର କରିପାରିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ 'ନବମ ଶ୍ରେଣୀର

ମେଧାବୀ' ଛାତ୍ର ଥିଲେ ଏବଂ ଶ୍ରେଣୀରେ ମଧ୍ୟ ସେ ହିଁ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିବା ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ଯଥା– ୧) ଛାପା ଅକ୍ଷର ଏହାକୁ କେବଳ ବହିପତ୍ର, ଲିଫଲେଟ୍ ଛାପିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ସାନ୍ତାଳିରେ ଛାପା ଅଲ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ଏବଂ ୨) ହସ୍ତଲିପି ଏହାକୁ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷାରେ 'ଉଷାର ଅଲ୍' ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

-: ଅଲ୍‌ଚିକି ଅକ୍ଷର ମାଳା :-

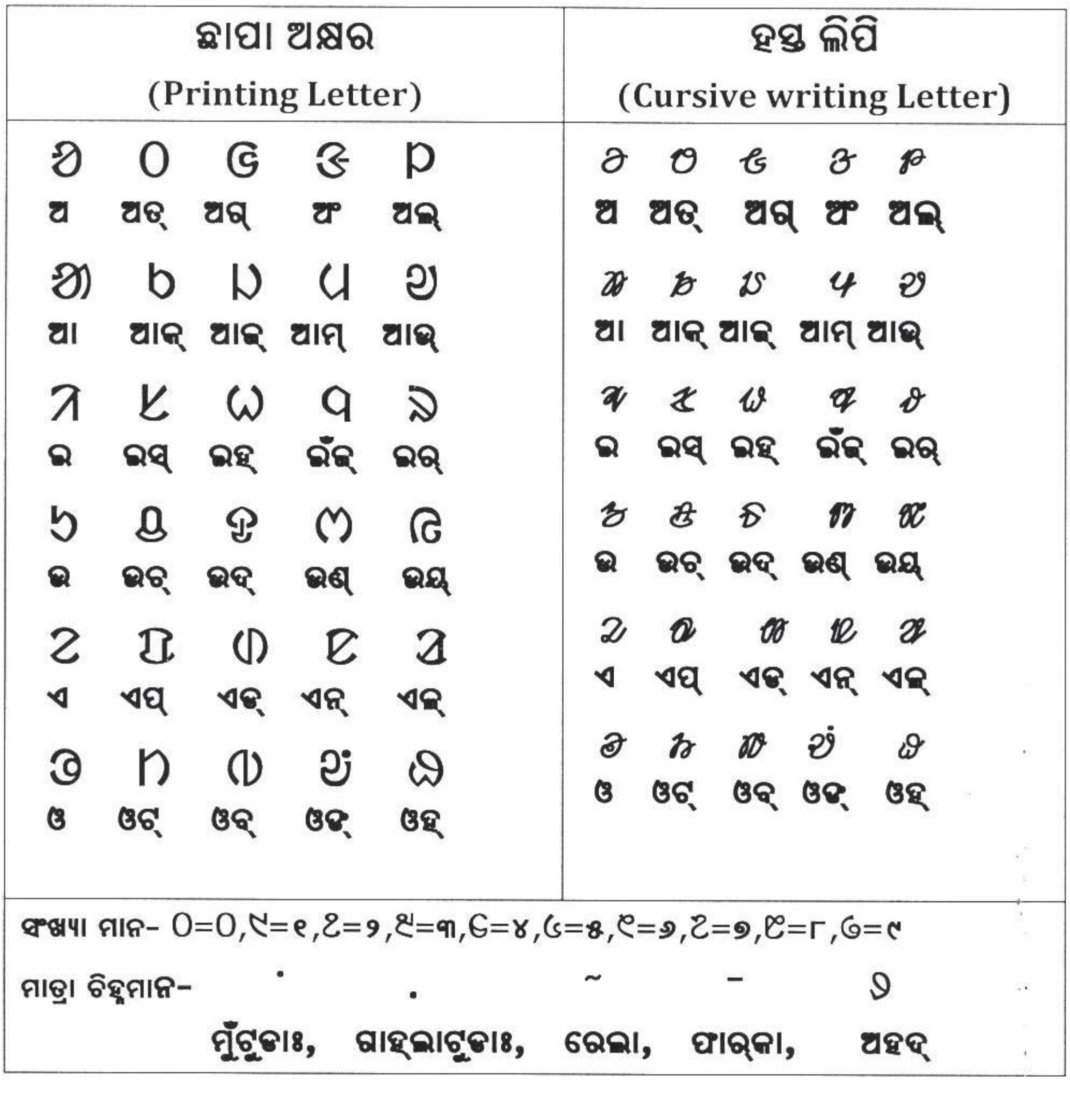

ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗରେ ଲିପି ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଚିଠିପତ୍ର, ଦସ୍ତଖତ ଓ ଦଲିଲମାନଙ୍କରେ ଅତି ସହଜରେ ଲେଖାଯାଇପାରେ । ସାନ୍ତାଳି ଭାଷାର ଏହି ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିର ଭାଷା ପରି ଏହାର ବିଶେଷତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ରହିଅଛି । ଏଥିରେ ସମୁଦାୟ ୩୦ଟି ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରୁ ୬ଗୋଟି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ୨୪ ଗୋଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ରହିଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ୫ଗୋଟି ମାତ୍ରା ଚିହ୍ନମାନ ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି, ଯାହା

ᱛ(ଅତ୍) ମାନେ ଭୂମି, ᱜ(ଅଗ୍) ମାନେ ଧୂଆଁ ଦେବା, ᱝ(ଅଂ) ମାନେ ଫୁଙ୍କିବା, ᱞ(ଅଲ୍) ମାନେ ଲେଖିବା, ᱠ(ଆକ୍) ମାନେ ସେ, ᱢ(ଆମ୍) ମାନେ ତମେ, ᱧ(ଇଁଞ୍) ମାନେ ମୁଁ, ᱨ(ଇର୍) ମାନେ କାଟିବା, ᱫ(ଉଦ୍) ମାନେ ଛତୁ, ᱱ(ଏନ୍) ମାନେ ଖଳାରେ ହଳାଚାପି ଧାନ ଅମଳ କରିବା ଆଦି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଅଛି । କେତେକ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ମଣିଷର ଚକିତ ଭାବକୁ ବୁଝାଇ ଥାଏ, ସେଗୁଡିକ ହେଲା - ᱣ(ଆଉ), ᱥ(ଇସ୍), ᱦ(ଇହ୍), ᱭ(ଉୟ୍), ᱷ(ଓହ୍) ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶବ୍ଦମାନ ଗଠନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ୩୦ଟି ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପିକୁ ୫ଗୋଟି ଧାଡିରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡିରେ ୬ଟି ଲେଖାଏଁ ଲିପି ରହିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡିର ପ୍ରଥମ ଲିପିଟି ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ଏବଂ ଏହା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଶବ୍ଦ ଗଠନ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତିର ଲିପି କିମ୍ବା ଭାଷାକୁ ଅନୁକରଣ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିଚୟ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି । ଯେପରିକି–

ଆଦିବାସୀ ସାନ୍ତାଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଏହି ଅଲ୍‌ଚିକି ଅକ୍ଷରଗୁଡିକ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଜଡିତ ହୋଇ ରହିଛି, ଏହାର ମହତ ପ୍ରକୃତି ପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଏବଂ ସତ୍ୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର ଏହାର ପ୍ରଚାର ଓ ପରିପ୍ରକାଶର ଅଭାବ ଥିବାରୁ ଏହାର ବିକାଶ ଘଟିପାରୁ ନାହିଁ, କି ଏହା ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ସାନ୍ତାଳି ଭାଷାର ଶବ୍ଦଗୁଡିକ ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଭାଷାର ଅନୁବାଦ କରିହୁଏ ନାହିଁ କି ଅନ୍ୟ ଲିପିରେ ଲେଖିବା ମଧ୍ୟ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଅଟେ, ବାସ୍ତବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷାର କେତେକ ଶବ୍ଦଗୁଡିକ ଅନୁବାଦ କରିହୁଏ ନାହିଁ, ବରଂ ଏପରି କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଭୁଲ ଭଟକା କରିଥାନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ କେବଳ ନବମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ହୋଇ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ସାନ୍ତାଳି ଆଦିବାସୀ ଲିପି ଦ୍ୱୟକୁ ବାହାର କରିବା ଏକ ସାଧାରଣ ଛାତ୍ର ପାଖରେ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତେଣୁ, ସେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଛାତ୍ର ନଥିଲେ । ସେ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ମହାଜ୍ଞାନୀ ଓ ଚାଲାକ ଥିଲେ, ଆଦିବାସୀ ସାନ୍ତାଳି ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ ସତ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ବେଶୀ ଥିଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ସାନ୍ତାଳି ଲିପି ସାଙ୍ଗକୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଠପଢା କାମ ଚାରି ବର୍ଷ କାଳ ବାରିପଦା ସଦର ମହକୁମାରେ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହି ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ତା.୨୮-୪-୧୯୨୮ ରିଖ ଦିନ ହାଇସ୍କୁଲ ପରୀକ୍ଷାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ପାଇ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ପାଠପଢ଼ା କାମ ସାରି ଘରେ ବେକାର ବସି ନଥିଲେ, ଘରର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସେତେବେଳେ ଏତେଟା ଭଲ ନଥିଲା । ତେଣୁ, ଏହାକୁ ଦେଖି ସେ ଚାଷ କାମରେ ଲାଗି ପଡିଥିଲେ ଏବଂ ଏହା ସହିତ କିଛି ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ନିଜ ଘରେ ହିଁ ଏକ 'ତନ୍ତକଳ' ବସେଇ ଲୁଗା ବୁଣିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ରାଇରଙ୍ଗପୁର ଅଂଚଳରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଗାଁ ହାଟ ଓ ବଜାରମାନଙ୍କରେ ଉନ୍ନତ ମାନର ଗାମୁଛା, ଲୁଙ୍ଗି, ଧୋତି, ଶାଢୀ ଆଦି ବିକ୍ରୟ କରି ଘରର ଗୁଜୁରାଣ ଭଲରେ ମେଣ୍ଟାଇଲେ ।

ଏହା ପରେ କିଛି ଦିନ ରାଇରଙ୍ଗପୁର ତହସିଲ କଚେରିରେ କାମ ମଧ୍ୟ କଲେ । ସନ ୧୯୩୧ ମସିହାରେ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ସରକାରଙ୍କର ଜନଗଣନା କାମରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଛୋଟବଡ କାମ କରୁଥିବା ବେଳେ ବାରିପଦା ପାୱାର ହାଉସରେ କାରିଗର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ନେବାପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ଆବେଦନ କଲେ । କିଛି ଦିନ ଗଲା ପରେ କାରିଗର ତାଲିମ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ତାଙ୍କର ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ପତ୍ର ଘରେ ଆସି ପହଂଚିବାରୁ, ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବାରିପଦା ପାୱାର ହାଉସ କାରିଗର ପଶିକ୍ଷଣ ଶିବିରରେ ଯୋଗଦେଲେ । କାରିଗର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଶିବିର, ବାରିପଦା ପାୱାର ହାଉସଠାରେ ବିଭିନ୍ନ କାରିଗରି କାମ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦିଆଯାଉଥିଲା ଏବଂ ଏଥିରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିବା

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଚାକିରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଏହି କାରିଗର ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ବଢ଼େଇ କାମ ସହିତ, ସିଲେଇ ଶିକ୍ଷା, ତନ୍ତ କାମ, ବିଜୁଳି ବିଦ୍ୟା, କଣ୍ଢେଇ ତିଆରି କାମ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନତ ମାନର ଶିକ୍ଷା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ନେଉଥିଲେ । ସନ୍ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ ସେ ଏହି କାରିଗର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣର ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଭଲ ନମ୍ବର ରଖି ପାସ କଲେ । କାରିଗର ତାଲିମ ସରିଗଲା ପରେ, ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ନିଜ ଗାଁ ଘର ଡାଣ୍ଡବୁସକୁ ଫେରିଗଲେ । ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏଥର ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାମଧନ୍ଦା ବାହାରେ ନ କିର ନିଜଘରେ ଥିବା ନିଜର ପୂର୍ବ 'ତନ୍ତକଳ'ରେ ଲୁଗାବୁଣିବା କାମକୁ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲେ । ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ଲୁଗାବୁଣା କାମ ତାଙ୍କର ପେସା କାମ ନୁହେଁ ମାତ୍ର, ଅର୍ଥର ଅଭାବକୁ କିପରି ଭାବରେ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରାଯାଇ ପାରିବ, ସେଥିପ୍ରତି ରଘୁନାଥଙ୍କୁ ବେଶ୍ ଜଣାଥିଲା । ରଘୁନାଥ ତାଙ୍କର ପିଲାଦିନୁ ଘର ବାହାରେ ରହି ପାଠ ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ସେ ଅଭାବ ଅସୁବିଧାକୁ କିଭଳି ଭାବରେ ମୁକାବିଲା କରାଯାଇ ପାରିବ ସେସବୁ କଥା ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଭାବରେ ଜଣାଥିଲା । ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ପିଲା ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନଥିବାରୁ ତିନି କିଲୋମିଟର ଦୂର ଗମ୍ଭାରିଆ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଦଯାତ୍ରା କରି ପାଠପଢା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହା ପରେ ସେ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରୁ ୭ମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୬ବର୍ଷ କାଳ ବହଳଦା 'ଚୁନୁବାସା'ଠାରେ ରହି ପାଠ ପଢିଲେ । ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏହାପରେ ୮ମ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାରିପଦା ହାଇସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହି ପାଠ ପଢିଛନ୍ତି । ତେଣୁ, ଅଭାବ, ଅନାଟନ, ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ କ'ଣ ଏବଂ ଏହାକୁ କିଭଳି ଭାବରେ ମୁକାବିଲା କରାଯାଇ ପାରିବ, ତାହା ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ବେଶ୍ ଜଣାଥିଲା ।

ବିଭିନ୍ନ ଡିଜାଇନ୍ ଓ ରଙ୍ଗ ବେରଙ୍ଗର ଲୁଗା, ଗାମୁଛା, ଧୋତି, ବେଡ୍‌ସିଟ୍, ଦରି, ଗାଲିଚା, କାରପେଟ୍, ସତରଞ୍ଜିମାନ ବୁଣିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବୁଣାଯାଇଥିବା ଲୁଗାପଟାଗୁଡିକ ଗାଁ–ଗଣ୍ଡାରେ, ହାଟ–ବଜାରରେ ଓ ବାହାରେ ବେଶ୍ ଆଦର ହୋଇ ଚାହିଦା ହେବାରେ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଉପାର୍ଜନ କରି ଘରର ଅଭାବକୁ ଦୂର କରିପାରିଲେ । କାରିଗର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ନେଉଥିବା ବେଳେ ଓ ଘରେ ନିଜସ୍ୱ ତନ୍ତକଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନତ କିସମର ଲୁଗାପଟା ବୁଣିବାର କାରଗରି କୌଶଳ କାମ ପାଇଁ ରଘୁନାଥ ଅନେକ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିବା ଫଳରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଚର୍ଚ୍ଚାର ବିଷୟ ହୋଇରହିଲେ । ଏହି କଥା ଚାରିଆଡେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ଫଳରେ, ରାଜାଙ୍କର ଲୋକ ଓ ଦେଓ୍ୱାନ ସାହେବ ମହାରାଜ ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଏହାପରେ ଦେଓ୍ୱାନ ସାହେବ Dr. P.K Sen ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ନାମ Industrial Co-operative Training ପାଇଁ ସୁପାରିଶ କଲେ ଏବଂ ମହାରାଜା ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ମଞ୍ଜୁରି ଦେବା ଫଳରେ ରଘୁନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ନେବା ପାଇଁ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ବିଭିନ୍ନ ତାଲିମ କେନ୍ଦ୍ର ଯଥା– କଲିକତା, ଶିରାମପୁର, ଗୋସବା, ବଲପୁର ଏବଂ ଭାଗଲପୁର ଆଦି ତାଲିମ ଶିବିରମାନଙ୍କରେ ତାଲିମମାନ ସେ ନେଲେ ।

ଏହିସବୁ ତାଲିମ କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ତାଲିମ ସାରିଲା ପରେ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ସାର୍ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ, ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ଏକ ଭଲ ଚାକିରିରେ ନିୟୋଜନ କଲେ । ଏହା ଫଳରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ Purna Chandra Industrial Training Institution, Baripada ଠାରେ ଅନୁଦେଷ୍ଟା (Instructor) ପଦବୀରେ ଚାକିରି କଲେ ଏବଂ ଏହିଠାରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ନେଉଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏହିଠାରେ ଚାକିରି କଲା ପରେ ରଘୁନାଥ ଟିକେ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିଲେ ମାତ୍ର, ୬ମାସ ଚାକିରି କଲା ପରେ ପିତା ନନ୍ଦଲାଲ ବେଶୀ ଦିନ ପୁତ୍ର ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ସେ ଆରପାରିକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଫଳରେ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଅନେକ ଜଞ୍ଜାଳରେ ପଡିଗଲେ, ଆଗରୁ ଭଉଣୀ ପରେ ପରେ ଭାଇ ଦୁବରାଜର ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଆଉ ଏବେ ବାପା ଚାଲିଗଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ହତଭାଗା ହୋଇଗଲେ, ତାଙ୍କରି ଘର ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ଆଉ କେହି ରହିଲେ ନାହିଁ । ପିତା ନନ୍ଦଲାଲ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ପରଲୋକ ହେଲା ପରେ, ଘର ସମସ୍ୟା ଅସହାୟ ହୋଇପଡିଲା, ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ନିଜେ ଚାଷକାମ ଦେଖିବାକୁ ପଡିଲା, ଘରେ ସାନଭାଇର ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ତା'ର ପିଲାଛୁଆ ଏଥି ସହିତ ପୁନଶ୍ଚ, ତାଙ୍କର

ଦୁଃଖିନୀ ବୃଦ୍ଧା ମାଆ । ନିଜ ସହଧର୍ମିଣୀ ଓ ପଲାଛୁଆ ସହିତ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାକୀ ସମ୍ଭାଳିବା ସମ୍ଭବପର ନଥିଲା । ଏପଟେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ଦେଇଥିବା ଚାକିରି ଖଣ୍ଡିକ ପୁଣି କିପରି ଭାବରେ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରିବେ ! ପୁଣି ଏହିଭଳି ପରିସ୍ଥିତି ଭିତରେ, ସାନ୍ତାଳି ଜାତିର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ଲିପି, ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଶିକ୍ଷାର ବୋଝ କେଉଁଟାକୁ ସେ ସମ୍ଭାଳିବେ । ଘରେ ଗୋଟେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ବାରମାସିଆ ପିଲା ଥିଲା ମାତ୍ର ସେ ବାରମ୍ବାର ଜ୍ୱରରେ ପଡୁଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ କାମ କରିପାରୁନଥିଲା । ଏଣୁ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କ ବିନା ତାଙ୍କ ଘର ସଂସାର ଭାସି ଯାଉଥିଲା, ନିଜ ଘର ସଂସାର ତାଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ହିଁ ପଡିବ ଅନ୍ୟଥା ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଆଉ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ପରିଶେଷରେ, ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲେ ତାଙ୍କୁ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହିଁ ପଡିବ ଏବଂ ମହାରାଜ ଦେଇଥିବା ଚାକିରି ଖଣ୍ଡିକ ତାଙ୍କୁ ଛାଡିବାକୁ ହିଁ ପଡିବ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ମହାରଜାଙ୍କ ପାଖରେ ଆବେଦନ କଲେ ମାତ୍ର, ମହାରଜାଙ୍କର ହୁକୁମ ହେଲା କି ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ତାଙ୍କ ପଦ ଛାଡି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହାପରେ ତାଙ୍କର କରୁଣ କାହାଣୀ ଦେୱାନ ସାହେବଙ୍କୁ କହିଲେ, ତାଙ୍କରି ଉପଦେଶକ୍ରମେ ଘରପାଖ ବଦଳି କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ କମ୍ ବେତନରେ ଖଟିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ରଘୁନାଥ ରାଜି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଆଉଥରେ ଗୁହାରୀ ପତ୍ରରେ ଦର୍ଶାଇ ଆବେଦନ କଲେ, ଯାହାକୁ ଦେଖି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ଫଳରେ ପଣ୍ଡିତ୍ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ବଡାମତଲିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବଡେଇ ଶିକ୍ଷକ ପଦବୀରେ ରଖାଗଲା । ମହାରାଜା, ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ଶିକ୍ଷକତା ଓ ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଠପଢାର ଉନ୍ନତି ଦେଖି ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଦିଆଗଲା ।

ଏହି ବଡାମତଲିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ସମୟରେ ହିଁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ନିଜେ କାଠର ଏକ ହସ୍ତ ଚାଳିତ ଛପା ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ, ଯାହାକୁ ୧୯୩୯ ମସିହାରେ ବାରିପଦା ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଦର୍ଶନୀକୁ ଦୀର୍ଘ ୭୫ କିଲୋମିଟର ଏକ ଶଗଡ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଆଯାଇଥିଲା । ସେଠାରେ, ସେ ବେଳର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ସାର୍ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଂଜଦେଓ ଏହାକୁ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁସି ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ସାରା ଅଲ୍‌ଚିକିର ସୁପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରଣା ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ଏହି ଅଲ୍‌ଚିକି ହାତ ତିଆରି ଛପା ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟତୀତ କାଠର ଶଗଡ, କାଠର ସାଇକେଲ୍ (ଡୁଲୁଂ ଗାଡି) ମଧ୍ୟ ନିଜେ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଯାହାକୁ ଦେଖି ସେ ଅଂଚଳବାସୀ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ଭଲ ଶିକ୍ଷକତା କରିବାରୁ ମହାରାଜା ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ପଦୋନ୍ନତି ଦେବା ସହିତ ବଡାମତଲିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ରାଇରଙ୍ଗପୁର ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ବଦଳି କଲେ ।

ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଜାଣିଥିଲେ ସାନ୍ତାଳି ଜାତି, ଧର୍ମ, ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଲିପି ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ନ ହେଲେ, ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ସମାଜରେ ପଛୁଆ ବର୍ଗରେ ରହିଯିବେ । ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ନିଜ ଭାଷାର ଲିପିରେ ହିଁ ସମ୍ଭବପର ବୋଲି ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବେଶ ବୁଝିପାରି ଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଅଲ୍‌ସମିତି ନାମକ ଏକ ସଂଘ ବନ୍ତଳି ଗ୍ରାମଠାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ, ଯାହାର କାର୍ଯ୍ୟଭାର ସର୍ଦ୍ଦାର ପଦନ ଟୁଡୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସମ୍ଭା ଚରଣ ଟୁଡୁଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି 'ଅଲ୍‌ସମିତି'ର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଥରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓଙ୍କ ପାଖରେ 'ଅଲ୍‌ଚିକି ଅକ୍ଷର'କୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟରେ ସରକାରୀ ଭାବେ ପ୍ରଚଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଆବେଦନ କରିଥିଲେ । ବଡାମତଲିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ରାଇରଙ୍ଗପୁର ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ବଦଳି କରାଗଲା ମାତ୍ର, ରାଇରଙ୍ଗପୁର ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପିର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର କାମ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିବାରୁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ, ସନ ୧୯୪୬ ମସିହାରେ ରାଇରଙ୍ଗପୁର ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକତା ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ ଏବଂ ଚିରଜୀବନ ସାନ୍ତାଳି ଜାତି, ଧର୍ମ, ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପିର ପ୍ରଚାର ଦିଗରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଦେଲେ । ସରକାରୀ ଚାକିରି ଛାଡିବା ପରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବିହାର ପ୍ରଦେଶର(ଝାରଖଣ୍ଡ) ଜାମସେଦପୁର ଠାରେ 'ଖେରୱାଲ୍ ଜାର୍ପା ସମିତି' ନାମରେ

ଏକ ସମିତି ଗଠନ କଲେ । ଏହି ସମିତିର ଶାଖା- କାର୍ଯ୍ୟାଳୟମାନ ଝାରଖଣ୍ଡ ଜିଲ୍ଲାର ଜାମ୍‌ଜଳା (ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ଗ୍ରାମ), କରଣ୍ଡି, ରାମେଡି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ରାଇରଙ୍ଗପୁର ସହର ଆଦି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ।

ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ଗାଁ, ଜାମଜଳା (ଝାରଖଣ୍ଡ)ର ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଯୁବକ ମୁନିରାମ ବାସ୍କେ ବିହାରର ଏହି 'ଖେରୱାଲ୍ ଜାର୍ପା ସମିତି' କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଖେରୱାର ଜାର୍ପା ସମିତି ସହାୟତାରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏକ ଛାପାକଳ କଲିକତାରୁ କିଣି ଆଣିଲେ । ଏଥିରେ ଦରକାର ପଡୁଥିବା ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଛାପିବା ପାଇଁ ଲେଟର ବ୍ଲକ୍ ଓ ଛାଂଚମାନ ନିଜେ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବନେଇ ଥିଲେ । ଏହି ଛାପାଯନ୍ତ୍ରକୁ ଝାରଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶର ଜାମସେଦପୁର, ଟାଟାନଗର ସହର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରଣ୍ଡିଠାରେ ଥିବା ଖାସ ମହଲ ଧୁପାଟିଆ ଭବନଠାରେ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏବଂ ଏହାର ନାମ ରଖିଲେ 'ଚାନ୍ଦାନ ପ୍ରେସ୍' । ଚାକିରି ଛାଡ଼ିବା ପରଠାରୁ ସେ ବିହାରର ଏହି କରଣ୍ଡିଠାରେ ଘରତୋଳି ରହିଲେ ଏବଂ 'ସାଗେନ୍ ସାକାମ୍' ନାମିତ ଏକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରଥମେ ଛାପିଲେ । ଏହି ପତ୍ରିକାକୁ ଅଲ୍‌ଚିକି ଅନଜ୍ଞ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ କିପରି ପଢ଼ିବେ ସେଥିପାଇଁ ଏକ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଅଲ୍‌ଚେମେଦ୍' ନାମିତ ଏକ ବହି ମଧ୍ୟ ଛାପି ବାହାର କଲେ । ଏହି ଅଲ୍‌ଚେମେଦ୍' ବହିରେ ଥିବା ସାନ୍ତାଳି ଲିପିକୁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କଲେ ତାକୁ ସାଗେନ୍ ସାକାମ୍ ପତ୍ରିକାକୁ ପଢ଼ିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏହାପରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକା, ବହି,ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ ଆଦି ତାଙ୍କ ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖି ଓ ଛାପି ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ପଣ୍ଡତି ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଓ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତଗୁଡିକ ମୁଖ୍ୟ ରହିଛି ଯଥା- ୧) ଅଲ୍‌ଚିକି ଶିକ୍ଷା ବହି- ଅଲ୍‌ଚେମେଦ୍, ଞ୍ଜେଲ୍‌ଜଂ ଲାଗିଦ୍ ଅଲ, ଅଲ୍ ଉପୁରୁମ୍ ୨) ଗଣିତ ବହି- ଏଲ୍‌ଖା ପତବ୍ ୩) ସାନ୍ତାଳି ବ୍ୟାକରଣ ବହି- ରନଲ୍ ୪) ନାଟକ ବହି- ବିଦୁ ଚାନ୍ଦାନ, ଖେର୍‌ୱାଲ୍ ବିର୍ ଓ ଦାଳେଗେ ଧନ୍ ୫) ଗଳ୍ପ ବହି- ପାର୍‌ସି ପହା ୬) ଗୀତ ବହି- ଲାକ୍‌ଚାର୍ ସେରେଞ୍ଜ୍, ହର୍ ସେରେଞ୍ଜ୍, ବାହା ସେରେଞ୍ଜ୍, ଝାରଖାଣ୍ଡ ସେରେଞ୍ଜ୍ ଏବଂ ଆଦିବାସୀ ରାଃ ଆନ୍ଦୁଳ ସେରେଞ୍ଜ୍ ୭) ହିତ ବାଣୀ ବହି- ହିତାଲ ୮) ମନ୍ତ୍ର ବହି- ବାଖେଣ ୯) ସଂଗ୍ରାମ ବହି- ଶିଦ-କାହ୍ନୁ ହୁଲ୍ ୧୦) ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ଲିପି ଜ୍ଞାନର ବହି- ପାର୍‌ସି ଅପାଦ୍ , ପାର୍‌ସି ଇତୁନ ଏବଂ ପାର୍‌ସି ପହା ଓ ୧୧) ପତ୍ରିକା- ସାଗେନ୍ ସାକାମ୍ ଇତ୍ୟାଦି । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକ, ଉଦ୍ଭାବକ, ଗାଳ୍ପିକ, ନାଟ୍ୟକାର, ବିଶିଷ୍ଟ କବି, ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନବିତ୍, ପାଣ୍ଡିତିଜ୍ଞ, ଗାଣିତିକ, ଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ ଏବଂ ନିପୁଣ କାରିଗର ଅଟନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ପଣ୍ଡିତ ଆଖ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କରି ମତରେ ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ମଣିଷର ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଶିକ୍ଷାଲାଭ କଲେ ଭାଷା ଓ ଧର୍ମ ଅର୍ଜନ କରିପାରିଥାଏ, ଶିକ୍ଷା ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ତା'ର ଭାଷା ଓ ଧର୍ମକୁ ହରାଇ ବସେ ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ସେ ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ ହରାଇଥାଏ । ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ-

ଅଲ୍ ମେନାଃ ତାମା, ରଲ୍ ମେନାଃ ତାମା,
ଧରମ୍ ମେନାଃ ତାମା ଆମ୍ ହଁ ମେନାମ୍
ଅଲ୍ ଏମ୍ ଆଦ୍ ଲେରେ, ରଲ୍ ଏମ୍ ଆଦ୍ ଲେରେ,
ଧରମ୍ ଏମ୍ ଆଦ୍ ଲେରେ ଆମ୍ ହମ୍ ଆଦଃ ...।

ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ଏହି ହିତବାଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଶିକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟ ପାଖରେ ଥିଲେ, ଭାଷା ଓ ଧର୍ମ ପାଖରେ ଥାଏ । ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ହରାଇ ବସେ ତା'ହେଲେ ଭାଷା ଓ ଧର୍ମକୁ ହରାଇ କାଳକ୍ରମେ ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ ହଜାଇ ଥାଏ । ବାସ୍ତବରେ ମଣିଷ ଯେକୌଣସି ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥାଉନା କାହିଁକି, ଯଦି ସେ ଏହାର ଠିକ୍ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ନ କରେ ତା'ହେଲେ, ସେହି ଭାଷାର ବିକାଶ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ଓ କାଳକ୍ରମେ ଭାଷାର ବିକାଶ ନ ଘଟିଲେ ଧର୍ମର କି ଜାତିର ବିକାଶ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ନିଜର ମୂଲ୍ୟବାନ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ହରାଇ ବସିଥାଏ ।

ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚା ଓଡିଶା ପ୍ରଦେଶରେ କେବଳ ସୀମିତ ନଥିଲା, ତାଙ୍କର ଦେଶ ଭ୍ରମଣ (ଦିଶମ ଦାଣାନ୍) ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ, ନିଜ ସାନ୍ତାଳି ଜାତିମାନଙ୍କର ଜୀବନୀରେ ଉନ୍ନତି ଘଟୁ ଏବଂ

ସମାଜରେ ଅନ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଜାତି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନଙ୍କ ପରି ଏମାନେ ଜୀବିକାର୍ଜ୍ଜନ କରି ସୁଖରେ କାଳାତିପାତ କରନ୍ତୁ, ସେଥିପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଓଡିଶା ସମେତ ବିହାର ଓ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗମାନଙ୍କରେ ଥିବା ସନ୍ତାଳି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଜାତି, ଧର୍ମ, ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ଭାଷା–ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅବଗତ, ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର କରିବା ଦିଗରେ ସାନ୍ତାଳିବହୁଳ ଅଂଚଳମାନ ପଦଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ସନ୧୯୬୩ ମସିହାରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଓ ଲିପିର ପ୍ରସାର ଓ ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣରେ ବାହାରି ଥିଲେ । ତା:୧–୧୨–୧୯୬୩ ରିଖ ଦିନ ପ୍ରାତଃ ସକାଳୁ ଉଠି ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ, ମାନସିଂ ମୁର୍ମୁ ଏବଂ ସିଧଲାଲ ମୁର୍ମୁ (ବଡପୁଅ) କାପିବୁରୁ ପାହାଡ ପାଖରେ ଥିବା ବଡ ପୋଖରୀରେ ଗାଧୋଇ ସେମାନେ ତିନିଜଣ ଯାକ 'କାପିବୁରୁ ବାଙ୍ଗାଥାନ' ପୂଜାସ୍ଥଳୀକୁ ଗଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ ଓ ପ୍ରଚାର କାମ ଶୁଭ ଓ ଫଳପ୍ରଦ ହେବା ପାଇଁ କାପିବୁରୁ ଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ ପୂଜାପାଠ କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଏହାପରେ ସେମାନେ ଘରକୁ ଫେରି ସଜଭାତ ଖାଇ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ କାମରେ ଅତିଶୀଘ୍ର ବାହାରି ଗଲେ । ସେମାନେ ପାଦ ଚଲା ବାଟରେ ଅଂଳାଯଡି ରେଳଷ୍ଟେସନରେ ପହଂଚି ଟିକେଟ କାଟି ଟାଟା–ବାଦାମ ପାହାଡ (T-B Down Train) ରେଳଗାଡିରେ ଚଢ଼ି ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଟାଟା ନଗରକୁ ବିଦେଶ ଗସ୍ତ କଲେ । ବିହାରକୁ ଦେଶଭ୍ରମଣ କଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ସାଥିରେ ତାଙ୍କରି ଚେଲାମାନେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ହେଲେ– ମାନସିଂ ମୁର୍ମୁ, ବିରସିଂ ମୁର୍ମୁ, କୁମାରୀ ଅପର୍ଣ୍ଣା ମୁର୍ମୁ, କୁମାରୀ ପାନ କିସ୍କୁ ଏବଂ କୁମାରୀ ଚୁଡାମଣି ମୁର୍ମୁ । ସାଥୀରେ ଯାଇ ଏମାନେ, ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ପ୍ରଚାର କାମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କୁ ସଚେତନ କରିଥିଲେ । ବିହାରରେ କିଛି ସାନ୍ତାଳି ଗ୍ରାମଗୁଡିକରେ ପ୍ରଚାର କଲାପରେ, ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ତାଙ୍କ ସାଥିମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଲେ– 'ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଚାର କାମ ବହୁତ ଭଲରେ ହେଲା, ଲୋକମାନେ ଆମକୁ ଆଦର କଲେ, ଆମେ ଯାହାସବୁ ପ୍ରଚାର କଲେ ତାହାକୁ ସେମାନେ ଆପଣେଇ ନେଲେ । ମୁଁ ଏବେ ଉମେଶ ବାବୁଙ୍କ ସାଥୀରେ ବେଙ୍ଗଲକୁ ଯିବି, ଆପଣମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରିଯାଆନ୍ତୁ । ଯେଉଁ ଜାଗାମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଲି ନାହାନ୍ତି ସେହିସବୁ ଜାଗାକୁ ଆପଣମାନେ ଯାଇ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତୁ ଏବଂ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ଧର୍ମ, ଅଲ୍‌ଚିକି ଓ ଏକ ନୂତନ ସଂଘର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଦରକାର ପଡୁଥିବା ଅର୍ଥ ବିଷୟରେ ଆମରି ସାନ୍ତାଳି ଭାଇ–ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ବୁଝାଇବା କାମ ଚାଲୁରଖନ୍ତୁ । ଓଡିଶାର ସମସ୍ତ ଭାଇ–ଭଉଣୀମାନେ ବିହାରରୁ ପ୍ରଚାର କାମ ସାରିଲା ପରେ ତା.୧୨–୧୨–୧୯୬୩ରିଖ ଦିନ ନିଜ ଭିଟାମାଟି ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଗାଁକୁ ଫେରିଯାଇ ଥିଲେ ।

ଏହାପରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କ ତାଙ୍କର ନିଜ ଶଶୁର ଗାଁ ଜାମଜଳାର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଲୋକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉମେଶ ବାସ୍କେଙ୍କ ସହିତ ବିହାରର କିଛି ଅଂଚଳ ପ୍ରଚାର କଲା ପରେ ସେମାନେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗକୁ ପ୍ରଚାର କାମରେ ଚାଲିଗଲେ । ଟାଟାନଗରରୁ ସେମାନେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ କୂଳେ ଥିବା ପାହାଡ ତଟବର୍ତ୍ତୀ ସାନ୍ତାଳି ଲୋକ ବସବାସ କରୁଥିବା ଗ୍ରାମଗୁଡିକରେ ପ୍ରଚାର କଲେ । ସନ୧୯୬୩ ମସିହା ଶେଷ ଭାଗର ପୌଷମାସ ବେଳକୁ ପୁଖୁରଡିହା, ଭାଉଁଟିଆ ଗାଁକୁ ଯାଇ ପହଂଚି ଥିଲେ । ଭାଉଁଟିଆ ଗ୍ରାମର 'ଆନନ୍ଦ ଟୁଡୁ' ନାମକ ଜଣେ ସମାଜ ସେବୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ କୂଳେ ଅବସ୍ଥିତ ବେନାଗାଡିଆ ଗ୍ରାମରେ ପହଂଚାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହି ବେଣାଗଡିଆ ଗ୍ରାମରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ସାନ୍ତାଳି ଧର୍ମ, ଭାଷା, ଜାତି, ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ସଭ୍ୟତା ଓ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରିବା ସହିତ ଏକ ଆଦିବାସୀ ସମାଜ–ଶିକ୍ଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଘ ବିଷୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ଥିଲେ । ଏହିକ୍ଷଣି ବେଣାଗଡିଆ ଗ୍ରାମର ଜଣେ ସମାଜ ସେବୀ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଟୁଡୁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କ ସହିତ 'ସଙ୍ଗାତ' ମଧ୍ୟ ବସିଥିଲେ । ଏହି ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଜଣକ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀକୁ ପାର କରିଦେଇ ଥିଲେ । ଏହା ପରେ ନଦୀ ଆରପାରି 'ବହଳାଗୁଡା ପିଢ଼'ରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସାନ୍ତାଳି ଗାଁଗୁଡିକରେ ରୀତିମତ ପ୍ରଚାର କରିଥିବା ଗ୍ରାମଗୁଡିକ ହେଲା– ମୁଟୁର, ଜଳାବୁନି, ଡାବ୍ରାଡାହି

ଆଦି ଗାଁ । ଏହାପରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏବଂ ଗୋପାଳ ଟୁଡୁ ଚାକୁଲିୟା ପିଢରେ ପଶିଲେ ଓ ସାନ୍ତାଳି ଗାଁଗୁଡିକରେ ପୁଣି ପ୍ରଚାର କାମ ଚାଲୁ ରଖିଲେ । ଶେଷରେ ଏହି ଚାକୁଲିୟା ପିଢ଼ର ଦୁଧିଆସୋଳ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଚାର କଲାପରେ ତା. ୩୦–୧–୧୯୬୪ରିଖ ଦିନ 'କିଡୁକଚା' ଗ୍ରାମରେ ଯାଇ ପହଂଚିଥିଲେ । ସେଠାରେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଘରେ ରହିଲେ, ସେହି ଘରର କାନ୍ଥରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଦୁଇଟି ଗୀତ ଲେଖିଥିଲେ, ଯାହା ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ମହଜୁଦ ରହିଛି । ସେହି ଦୁଇଟି ଗୀତ ହେଲା –

ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ତାଙ୍କର ଏହି ମହତ ବାଣୀ ଗୀତକୁ

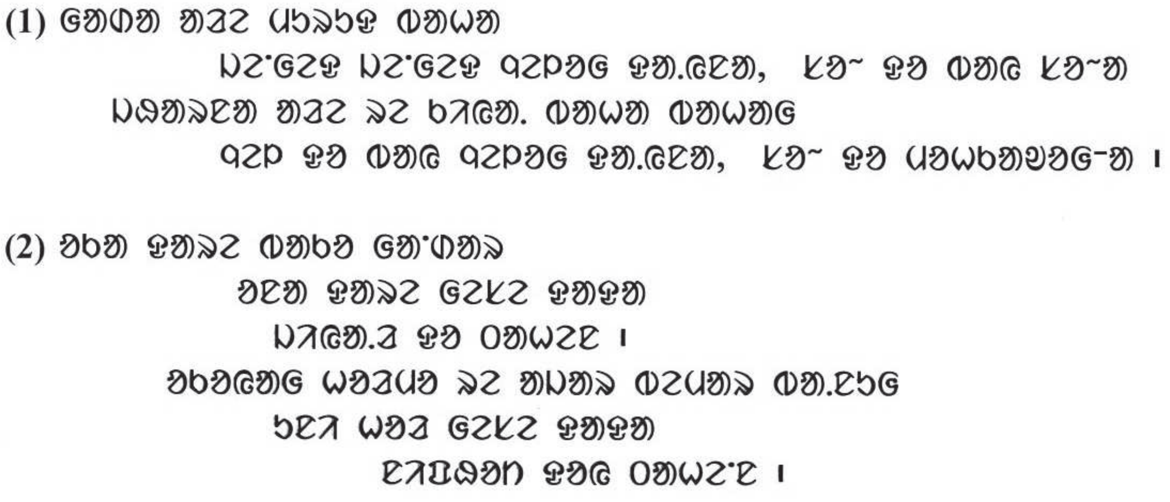

— *(Pandit Raghunath Murmu- 30/1/1964)*

ଯୁବପିଢିମାନେ ଯେପରି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମନେ ପକେଇବେ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ଏହି 'କିଡୁକଚା' ଗ୍ରାମର କାନ୍ଥରେ ଲେଖି ଇତିହାସ ରଚନା କରିଦେଲେ । ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ଜଣାପଡୁଛି ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ଭିତରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ, ଗାଁ ଗଣ୍ଡା, ସହର, ସଭା, ସମିତି ଓ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଯାତ୍ରା କରିଛନ୍ତି ସେସବୁ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ କିଛିନା କିଛି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସାନ୍ତାଳି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଛାଡିଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି କିଡୁକଚା ଗ୍ରାମରେ ରହି ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବୁଲିଥିବା ଆଖପାଖ ସାନ୍ତାଳି ଗାଁଗୁଡିକ ହେଲା– ରାଙ୍ଗାମାଟିଆ, ଖାୟାରବାଣି, ଦୁଖନାସୋଳ, କୁଟୁସୋଳ ପ୍ରଭୃତି । କୁଟୁସୋଳ ଗାଁଆରେ ଏକ ଛୋଟ ସଭାଟିଏ କଲାବେଳେ ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସାନ୍ତାଳି ସମାଜ ଓ ଜାତି ପାଇଁ ସେ ଦେଇଥିବା ଉପଦେଶଗୁଡିକ ଲୋକମାନେ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଶୁଣିଥିଲେ । ଏହାପରେ ସେ ଏକ ପାଖ ଗାଁ ଢ଼ିଲାହାରାରେ ରାତ୍ରଯାପନ କରିଥିଲେ । ସକାଳେ ଏହିଠାରେ ପ୍ରଚାର କରି ସେ ପୁଣି ତାଙ୍କର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ସେ ଦିଘି ଗାଁ ରେ ପହଂଚିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଏହି ଦିଘି ଗାଁରେ କାଳିରାମ ସୋରେନ ନାମକ ଜଣେ ଭଲ ଡାକ୍ତର ଥିଲେ ।

ସେ ତାଙ୍କର ନିଜ ବୃତ୍ତିକାମରେ ରୋଗୀ ସେବା କରିବା ସହିତ ସାନ୍ତାଳି ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ କାମ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ଦେଶ ଭ୍ରମଣ ପଦଯାତ୍ରା ଓ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷା ପ୍ରଚାର କଥା ଶୁଣିଲା କ୍ଷଣି ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ପାଇଁ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଦୌଡି ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ । ଏହା ପରେ ସେ ନିମ୍ଡି ନାମକ ଏକ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥିଲେ, ଏହିଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଯୋଜନା ମୁତାବକ ପ୍ରଚାର କଲେ ଓ କିଛି ଦିନ ରହିଲା ପରେ, ସେ ବାଳେଡି ଗାଁକୁ ଗଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଭାନାଥ

ବେସ୍ରା ନାମକ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମ–ନିରାମିସ୍ରି, ବାଳେଡି ଗାଁରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ, ସେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଏହା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ଅତିଶୀଘ୍ର ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ପାଇଁ ଦୌଡିକି ଗଲେ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ । ଏହାପରେ ତାଙ୍କଠୁ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷା, ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଶିକ୍ଷା, ସାମାଜ ସେବା ଏବଂ ସଂଘ ତିଆରି ବିଷୟରେ ବୁଝିଥିଲେ । ଏହି ବାଳେଡି ଗ୍ରାମରେ ରହି ଆଖପାଖ ସାନ୍ତାଳି ଗ୍ରାମଗୁଡିକ ପ୍ରଚାର କାମରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବୁଲି, ଏହିଠାରେ ମଧ୍ୟ କିଛିଦିନ ରହିଯାଇ ଥିଲେ । ଏହାପରେ ସେ ବେଙ୍ଗଲ ସୀମାଂଚଳ ଗାଁ ଜୟନଗରକୁ ଚାଲିଯାଇ ଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ସୀମାଂଚଳବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ଜୟନଗରଠାରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କଲାପରେ ସେ, ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ଭିତରକୁ ଏହି ଜୟନଗର ଗାଁ ଦେଇ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ସିଆଲଦାର କେତେକ ସାନ୍ତାଳି ବହୁଳ ମୁଖ୍ୟ ଗାଁଗୁଡିକ ଯାଇ ପହଂଚି ଥିଲେ ଏବଂ ସାନ୍ତାଳି ଗାଁଗୁଡିକର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସଚେତନ କରାଇ ସାନ୍ତାଳ ଜାତି, ଧର୍ମ, ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ସଂଘ, ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ଅଲ୍‌ଚିକି ବିଷୟରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀମାନ ରହିଛି । ଏହି ସିଆଲ୍‌ଦା ଅଂଚଳରେ ପଦଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରଚାର କାମ ସମାପ୍ତ କଲାପରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ନିଜ ମାତୃଭୂମି ଡାଣ୍ଡବୁସ ଗ୍ରାମକୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ ।

ଓଡିଶା, ବିହାର(ଝାଡଖଣ୍ଡ) ଓ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଦଯାତ୍ର କରି ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ସାରିବା ପରେ, ପ୍ରଚାର କାମରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଥିବା ସମାଜ ସେବକ ଓ ସେବିକାମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ବିଜାତଳାଠାରେ ଏକ ବୈଠକ କରି ତାଙ୍କର ବିଦେଶ ଗସ୍ତ ଓ ପ୍ରଚାର ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟର ସାନ୍ତାଳି ଗାଁମାନ ବୁଲି ସେ ବହୁତଗୁଡିଏ ଜିନିଷ ଦେଖିଲେ, ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଲେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କଲେ, ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ସୁଖ ଭଲ ମନ୍ଦ କଥା ବୁଝିଲେ, ସେମାନେ ଯାହାଦେଲେ ସେ ଖାଇଲେ, ପିଇଲେ ଓ ଶୋଇଲେ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଭଲଭାବରେ ଜାଣିଥିଲେ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ନ ମିଶିଲେ, ଦେଶ ନ ବୁଲିଲେ ଲୋକଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣିହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାନ୍ତାଳି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଭଲମନ୍ଦ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ସେବା, ଜାତି, ଧର୍ମ, ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସ, ଆଗାମୀ ଦିନର ଭବିଷ୍ୟତ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣିପାରିବେ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ତିନୋଟିଯାକ ପ୍ରଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିଲା ପରେ ସେ ଭଲଭାବରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଦେଖିଲେ । ଏସବୁକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ସେ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଘର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଦରକାର ପଡୁଛି ବୋଲି ମନେ କଲେ । ଏହାପରେ, ସେ ଓଡିଶାରେ ଏକ ସାନ୍ତାଳି ସମାଜ ପାଇଁ ସଂଘ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନଭୁକ୍ତ କଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପଡୋଶୀ ରାଜ୍ୟଗୁଡିକରେ ଏହାର ଶାଖା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ପାଇଁ ସେ ପଦକ୍ଷେପମାନ ନେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆଦିବାସୀ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଘ, ରାଇରଙ୍ଗପୁର ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରୁ ତା: ୧–୬–୧୯୬୪ରିଖ ଦିନ ସ୍ୱୀକୃତିଲାଭ ପାଇଥିଲା । Adivasi Socio-Educational & Cultural Association, Rairangpur, Mayurbhanj, Odisha ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଯାହାର ମୂଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ହେଉଛନ୍ତି ନିଜେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ । ଏହାପରେ ବାରିପଦା ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ରାଙ୍ଗାମାଟିଆଠାରେ ଏକ ଶାଖା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ପାଂଚପିଢ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ନାଦୁଆପାଳଠାରେ ଏକ ଶାଖା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଖୋଲାହେଲା, ଯାହା A.S.E.C.A, Rairangpur ଆଦିବାସୀ ସମାଜ–ଶିକ୍ଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଘ ରାଇରଙ୍ଗପୁର ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟକଲା ।

A.S.E.C.A, Rairangpur ସରକାରୀ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଲା ମାତ୍ରକେ ୧୯୬୫ ମସିହାରେ ହିଁ ସଂଘ ନାମରେ ଏକ ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା ଏବଂ ସାଗେନ ସାକାମ୍ ନାମକ ମାସିକିଆ ଖବରକାଗଜ ପତ୍ରିକାକୁ ଛାପି ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ପ୍ରସାର କରାଗଲା । ଏହା ପରେ ବିହାରରେ ୧୯୬୬ ମସିହାରେ A.S.E.C.A, Bihar ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା ଏବଂ ୧୯୬୭ ମସିହାରେ A.S.E.C.A, West Bengal ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଏହା ପରେ ଆସାମରେ A.S.E.C.A, Assam ଏବଂ ୧୯୮୧ ମସିହାରେ A.S.E.C.A, New Delhi ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଯାଇଅଛି । ଓଡିଶା ସମେତ ବିହାର ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର

ସାନ୍ତାଳି ବହୁଳ ଅଂଚଳମାନଙ୍କରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ବିଭିନ୍ନ ସଂଘ ଓ ସମିତିମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଏବଂ ଏହାପରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏହାରି ବିଭିନ୍ନ ସଭା, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ଓ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବମାନଙ୍କରେ ଯୋଗଦାନ କରି ସାନ୍ତାଳି ସମାଜର ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଅଭିଭାଷଣ ଓ ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପି ଶିକ୍ଷାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ଅବଶେଷରେ ତା:୧–୨–୧୯୮୨ରିଖ ମାଘ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ସକାଳ ୮ଟା ବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏହି ଧରାପୃଷ୍ଠରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ସେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ବରଣ କଲେ ସତ, ମାତ୍ର ଆଦିବାସୀ ସାନ୍ତାଳି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଲ୍‌ଚିକି ଲିପିର ଉଦ୍ଭାବକ ଭାବରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଏ ପୃଥିବୀର ମାନବ ସଭ୍ୟତା ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ସର୍ବଦା ଜୀବିତ ହୋଇ ଚିରକାଳ ଅମର ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଆଦିବାସୀ ସାନ୍ତାଳି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଏବଂ ଓଡିଶାବାସୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କର ତ୍ୟାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଘର୍ଷ ଜୀବନ ଅତୁଳନୀୟ । ପ୍ରକୃତରେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଜଣେ ମହାତ୍ମା ଓ ଯୁଗପୁରୁଷ । ଦେଶବାସୀ ତାଙ୍କରି ଏହି ମହାନ କାମ ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁଙ୍କୁ ଅଲ୍‌ଚିକି ଉଦ୍ଭାବକ, The Founder of Olchiki Alphabet. The Architecture of Olchiki Script Pandit Raghunath Murmu ଆଦି ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି । ସାନ୍ତାଳି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କ ସାନ୍ତାଳି ଭାଷାରେ ଅଲ୍‌ଚିକି ଉନୁଦୁଗିୟା, ଅଲ୍‌ଚିକି ବାଡହି, ପାରସି ସିଞ୍ଜଚାନ୍ଦ, ଅଲ୍ ଗୁରୁ, ଗୁରୁ ବାବା, ଗୁରୁ ଗମ୍‌କେ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଆଦି ସୁ–ସମ୍ମାନିତ ସହ ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ହୃଦୟର ଅନ୍ତର ଆତ୍ମାରେ ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି ।

ବରିଷ୍ଠ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅନୁସନ୍ଧାନକାରୀ
ଯୋଜନା ଓ ସଂଯୋଜନ ବିଭାଗ
ରାଜ୍ୟ ସଚିବାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଶରତ ଆସିଛି

ବିଦ୍ୟାଧର ବାରିକ

ଶରତ ଋତୁରେ ନିର୍ମଳ ଆକାଶ
ପାରବଣ ମାଡି ଆସିଲା
ମା’ ଆଗମନେ ଗ୍ରାମ ସାହି ପଲ୍ଲୀ
ଭେରି ତୂରୀ ଶଙ୍ଖ ବାଜିଲା ।

ବାଡି ବଗିଚାରେ ପନିପରିବା ଯେ
ଫୁଲ ଫଳେ ହସି ଉଠିଲା
ନଈବନ୍ଧ ତଳେ କାଶତଣ୍ଡୀ ଫୁଲ
ଧଳାହଂସ ପରି ଦିଶିଲା ।

ଗୋଳିଆ ପାଣି ଯେ ପରିଷ୍କାର ହୋଇ
କାଚ କେନ୍ଦୁ ପରି ଦିଶିଲା
ଭଲି ଭଲି ଢଙ୍ଗେ ତୋରଣମାନ ଯେ
ଭକତମାନଙ୍କୁ ଟାଣିଲା ।

ଶରତ ଋତୁରେ ଜହ୍ନମାମୁଁଙ୍କର
ନିର୍ମଳ କିରଣ ପଡିଲା
ଚିଲିକା ହ୍ରଦରେ ଦେଶ ବିଦେଶର
ପକ୍ଷୀ କୋଳାହଳ ଶୁଭିଲା ।

ସପ୍ତମୀ ଅଷ୍ଟମୀ ନବମୀ ଦଶମୀ
ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ହୋଇଲା
ଘରେ ଘରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମେଳରେ
ଆନନ୍ଦରେ ଦିନ ବିତିଲା ।

କାଇମାଟିଆ ପାଟଣା
ଯାଆଁଳା, ଖୋର୍ଦ୍ଧା